सुरवाणीसमाराधकेभ्यः स्वागतम्

डा. कं.कादम्बिनी
सहायकाचार्या
रा. सं. विद्यापीठम्, तिरुपतिः

अथ द्वितीयाविभक्तिः

द्वितीयाविभक्तिः

- वाक्ये कर्मपदस्य द्वितीयाविभक्तिः।

  यथा

- माता स्यूतं (स्यूतः), शाटिकां (शाटिका), युतकं (युतकं) च क्षालयति।

उदाहरणानि

- रमेशः प्रतिदिनं देवं (देवः), जनकं (जनकः), अग्रजं (अग्रजः), आचार्यं (आचार्यः) च नमस्करोति। (पुं)

- सीता लेखनीं (लेखनी), अङ्कनीं (अङ्कनी), कादम्बरीं (कादम्बरी), सूचीं (सूची) च क्रीतवती। (स्त्री)

- बालकः पुस्तकं (पुस्तकं), युतकं (युतकं), चित्रं (चित्रं), क्रीडनकं (क्रीडनकं) च क्रीतवान्। (नपुं)

कर्मपदस्य त्रिषु कालेषु त्रिषु वचनेषु च द्वितीयाविभक्तिः ।

- सः पाठम् अपठत्। --- भूते
- सः पाठं पठति। --- वर्तमाने
- सः पाठं पठिष्यति। ---- भविष्यति

- बालकः ग्रन्थान् (ग्रन्थः) परिशीलितवान्।
- रामः पत्रिकाः (पत्रिका) पठितवान्।
- वानरः फलानि (फलम्) खादति।

वाक्ये कृदन्तेभ्यः पूर्वं स्थितानां कर्मपदानां द्वितीयाविभक्तिः

- **क्त्वान्तस्य यथा** –
- रामः पाठं पठित्वा निद्रां करोति।
- भवती विषयं ज्ञात्वा अग्रे पठतु ।
- बालिका लेखनीं पातयित्वा रोदनं कृतवती ।
- ते पत्रिकां पठित्वा विषयं जानन्ति ।

ल्यबन्तस्य यथा –

- बालकः हस्तं प्रक्षाल्य भोजनं करोति।
- माता पाकं समाप्य मन्दिरं गतवती ।
- भक्तः देवं नमस्कृत्य प्रदक्षिणं करोति।
- भगिनी शाटिकां प्रक्षाल्य आतपे प्रसारितवती ।

तुमुन्नन्तस्य यथा –

- छात्राः ज्ञानं प्राप्तुं विद्यालयं गच्छन्ति।
- अभ्यासं कर्तुं मम समयः नास्ति ।
- भक्तम् अनुग्रहीतुं देवः भूलोकम् आगतवान् ।
- अङ्क्नीं क्रेतुं सा आपणं गतवती ।

शत्रन्तस्य यथा –

- भक्तः देवं पश्यन् प्रदक्षिणं करोति।
- शिशुः अम्बां स्मरन् रोदनं करोति।
- कृषकः कृषिं कुर्वन् जीवति।
- छात्रान् बोधयन् अध्यापकः तृप्तिं प्राप्नोति।

परितः (सर्वासु दिक्षु) इति शब्दस्य योगे द्वितीयाविभक्तिः

यथा

- देवालयं परितः प्राकारः अस्ति।
- शालां परितः उद्यानमस्ति।
- दीपान् परितः कीटाः सन्ति।
- पुष्पाणि परितः भ्रमराः सन्ति।

देवालयः		**प्राकारः**
शाखा		क्रीडाङ्गणम्
शर्करा		पिपीलिकाः
चन्द्रः		मेघाः
वेदिका		प्रेक्षकाः
सा	परितः	सख्यः
अध्यापकाः		बालकाः
अध्यापिकाः		बालिकाः
दीपाः		कीटाः
पुष्पाणि		भ्रमराः

यथा

गृहम् उभयतः वृक्षाः सन्ति।

एवमेव

- चोरम् उभयतः आरक्षकाः सन्ति।
- विद्यालयम् उभयतः उद्यानानि सन्ति ।
- महाराजम् उभयतः सेवकाः सन्ति।

कम उभयतः के सन्ति इति कथयन्त

आरक्षकाः	महाचोरः	आरक्षकाः
सख्यः	लता	सख्यः
छात्राः	अध्यापकः	छात्राः
धान्यापणाः	वस्त्रापणः	धान्यापणाः
वृक्षाः	द्वारम्	वृक्षाः
आपणाः	भवनम्	आपणाः
आसन्दाः	उत्पीठिका	आसन्दाः
भक्ताः	देवः	भक्ताः
गजाः	लक्ष्मी	गजाः
कर्मकराः	वृद्धः	कर्मकराः

सर्वतः प्रयोगे अपि द्वितीया

- देवालयं सर्वतः प्राकारः अस्ति।
- शालां सर्वतः उद्यानमस्ति।
- दीपान् सर्वतः कीटाः सन्ति।
- पुष्पाणि सर्वतः भ्रमराः सन्ति।

प्रति योगे अपि द्वितीया

- विवेकः ग्रामं प्रति गतवान् ।
- रमणी मालतीं प्रति सङ्केतं कृतवती ।
- पिता पुत्रं प्रति अवदत् ।

उच्चैः योगे अपि द्वितीया

- सः पाठं उच्चैः पठति।
- बालिका कथाम् उच्चैः उक्तवती ।
- छात्राः उच्चैः सम्भाषणं कुर्वन्ति ।

विना योगे द्वितीयाविभक्तिः

(विना योगे तृतीया, पञ्चमी अपि भवति।)

- धनं विना जीवनं नास्ति।
- लेखनीं विना लेखनं न भवति।
- जलं विना जलचराः न जीवन्ति।
- आत्मविश्वासं विना कार्यं कर्तुं न शक्यते।

द्वितीयाविभक्तेः प्रयोगः -

- वाक्ये कर्मपदस्य,
- वाक्ये तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, शतृ (कृदन्ताः) तः पूर्वं स्थितानां कर्मपदानाम्,
- परितः (सर्वासु दिक्षु) सर्वतः, उभयतः इति शब्दानां योगे,

- प्रति इति पदस्य योगे
- विना इति पदस्य योगे
- उच्चैः इति पदस्य योगे च द्वितीयाविभक्तिः भवति।

धन्यवादाः